

АНОТАЦІЯ

Бортник О. Ю. Набуття права власності із судових рішень. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. — Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький, 2021.

Дисертацію виконано відповідно до планів наукової роботи кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017–2021 роки, що є складником наукової теми «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Метою дослідження стало визначення місця юридичної конструкції набуття права власності із судових рішень у сучасній правовій системі України з урахуванням наявності в ній приватного (відносини власності) та публічного (участь суду в структурі правовідносин щодо набуття права власності та наявності в певних випадках публічно-правових утворень як суб'єктів права власності) складників, а також розроблення та формулювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з метою закріплення дієвих гарантій недопущення втручання у приватну власність та підвищення ефективності захисту права власності. Досягнення цієї мети зумовило постановку таких завдань: визначити випадки набуття права власності із судових рішень та відмежувати їх від подібних правових конструкцій щодо динаміки (виникнення, зміни або припинення) відносин власності; виявити сутність та визначити ознаки правовідносин, які складають під час набуття права власності та щодо цього; проаналізувати стан наявного механізму набуття права із судових рішень відповідно до сучасних стандартів у сфері захисту прав людини і основоположних свобод, у тому числі права власності; визначити повноваження суду щодо вирішення питання про набуття права власності та проаналізувати стан правового регулювання судової юрисдикції щодо таких

правовідносин, проблеми правозастосовної практики та способи їхнього вирішення; з'ясувати значення судового рішення як юридичного факту матеріального права, його вплив на виникнення майнових правовідносин власності; виявити особливості набуття права власності з судових рішень за окремими підставами, виявити недоліки правового регулювання та визначити способи вирішення колізій, подолання прогалин та суперечностей щодо застосування правових норм про набуття права власності з підстав, обумовлених актами суду.

Дисертація є першим у правовій доктрині дослідженням набуття права власності як особливого (*sui generis*) комплексного механізму впорядкування відносин власності, який має свої особливості, ознаки аномалії в цивільному праві та опосередкований діяльністю суду як нетипового суб'єкта, який причетний до формування та визначення відносин власності, регулюється нормами матеріального та процесуального права.

уперше:

1) виявлено ознаки правовідносин, які складають щодо набуття права власності з судових рішень, на підставі цього сформульовано визначення поняття правовідносин, пов'язаних із набуттям права власності з судових рішень як правовідносин, які виникають між учасниками суспільних відносин та судом, щодо підтвердження судом законності, передбаченого законом (такого, що не суперечить загальним засадам цивільно-правового регулювання) та не визнаного прагнення особи щодо ефективного використання майна через реалізацію повноважень власника майна шляхом надання їй суб'єктивного права: права власності;

2) визначено, що набуття права власності з судових рішень як первісний спосіб набуття права власності полягає у вирішенні правової долі власності найбільш значимого майна (нерухомого майна, транспортних засобів та цінних паперів), стосується набуття права власності на безхазяйне нерухоме майно (ст. 335 ЦК України), на нерухоме майно за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України), а також на самочинне будівництво (ст. 376 ЦК України);

3) доведено, що внаслідок набуття права власності з судового рішення відбувається перехід особи, котра звернулася до суду, з категорії фактично нелегітимних набувачів речового права на майно до категорії законних власників з одночасним переводом об'єктів матеріального світу з категорії майна, яке не має легального власника або яке є нелегальним, у категорію легальних об'єктів права власності, які мають законного (юридичного) власника;

4) визначено, що судові рішення, на підставі яких набувається право власності на майно, є правоутворювальними, на підставі цих рішень у заінтересованої особи вперше виникає право власності на майно, яке не має власника або власник якого фактично відмовився від виконання правомочностей власника щодо цього майна;

5) обґрунтовано доцільність встановлення заборони щодо передачі в комунальну власність безхазяйної нерухомої речі, яка, за своїми властивостями, може перебувати лише в державній власності. Така безхазяйна нерухома річ може бути передана за рішенням суду лише в державну власність з одночасним присудженням власнику земельної ділянки, на якій вона розміщена, компенсації за втрачені чи обмежені речові права на таку земельну ділянку в розмірі ринкової вартості таких втрачених чи обмежених прав;

б) формулювання пропозицій щодо можливості встановлення норми про передання на підставі рішення суду безхазяйної нерухомої речі у приватну власність власнику земельної ділянки, на якій розміщена така річ, за набувальною давністю;

удосконалено:

7) виявлення правил визначення та розподілу судової юрисдикції, визначивши відсутність ознак публічно-правових відносин у справах щодо набуття права власності з судових рішень, адже характеризуються диспозитивністю та правовою рівністю сторін;

8) формулювання пропозицій щодо уточнення правил обчислення набувальної давності в разі, якщо попередніми власниками майна були неповнолітні та малолітні особи, за якою набувальна давність не може

закінчуватись раніше, ніж через три роки після досягненнями такими особами повноліття або повної цивільної дієздатності;

9) визначення правила про набуття права власності на самочинне будівництво, яке повинно бути завершеним та може використовуватись відповідно до його цільового призначення, а також розуміння порушень будівельних норм, які слід вважати істотними, які унеможливають набуття права власності на самочинне будівництво;

набуло подальшого розвитку:

10) концепція конвенційного захисту права власності шляхом визначення випадків, у яких є можливим втручання держави у право особи на мирне володіння своїм майном, допустимості такого втручання та запропоновано шляхи усунення виявленого дисбалансу між інтересами суспільства, засобами, які застосовуються для їхнього задоволення, та правом особи мирно володіти своїм майном;

11) обґрунтування наявності під час набуття права власності на майно із судових рішень легітимної мети у випадках можливого втручання держави у право інших осіб мирно володіти своїм майном, якою є здійснення державою контролю за використанням майна, відповідно до загальних інтересів;

12) концепція юридичного інтересу в цивільному та господарському процесах у справах щодо набуття права власності з судових рішень, зважаючи на те, що особа звертається до суду не для захисту свого порушеного, невизнаного чи оспореного права, а для реалізації такого, що заперечується інтересу на набуття права власності, який опосередковується процесуальним інтересом на отримання відповідного судового рішення;

13) виявлення випадків відсутності спору в справах, які виникають із правовідносин щодо набуття права власності з судових рішень, віднесених до справ позовного провадження, а відтак пропозиції щодо доцільності розширення категорій справ окремого провадження та запровадження окремого провадження в господарському судочинстві;

14) визначення змісту судових рішень, які обумовлюють динаміку відносин власності, внаслідок чого здійснено класифікацію таких рішень та

визначено можливість існування судових рішень, які є первинними правовстановлювальними документами набуття права власності вперше;

15) доведення фактичного встановлення в чинному законодавстві переважного права власника (користувача) земельної ділянки, на якій здійснено самочинне будівництво, на набуття ним права власності на таке майно на підставі рішення суду.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

— *у науково-дослідній сфері* — для подальшого вивчення конструкції набуття права власності на підставі судових рішень, у тому числі щодо визначення потреби звуження чи розширення застосування механізмів втручання суду під час визначення сталості відносин власності, розвитку доктрини цивільного та господарського права щодо напрацювання спеціальних процесуальних форм розгляду та вирішення справ щодо набуття права власності на підставі рішень судів;

— *у правотворчості* — для вдосконалення норм національного матеріального та процесуального права щодо передумов та порядку набуття права власності з судових рішень, що полягає в розробці конкретних пропозицій щодо внесення змін та доповнень до ст.ст. 335, 344, 376 ЦК України, ст.ст. 329, 330, 331, 332, 333 ЦПК України, Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 461, у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 р. № 750;

— *у правозастосуванні* — результати дослідження можуть сприяти вдосконаленню процесуального розгляду та застосування судами положення чинного законодавства щодо підстав та порядку набуття права власності на підставі судових рішень;

— *у навчальному процесі* — під час викладання дисциплін «Цивільне право», «Цивільне процесуальне право», «Земельне право», «Господарське процесуальне право» вибіркових освітніх компонентів, які стосуються відносин власності, а також для підготовки підручників, посібників, навчально-

методичної документів для здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників. Окремі результати дослідження використовуються в навчальному процесі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Ключові слова: право власності, судове рішення, юрисдикція, підстави виникнення права власності, реєстрація права власності, набувальна давність, самочинне будівництво, безхазяйне майно.

SUMMARY

Bortnyk Olha. Acquisition of Property Rights from Court Decisions. — Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on obtaining a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 Law. — Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law of the Khmelnytskyi Oblast Council, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation was completed in accordance with the plans of scientific work of the Department of Labour, Land and Economic Law of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law for 2017-2021, which is a part of the scientific topic «Management and Legal Bases of Sustainable Development of Ukraine as a European State» (state registration number 0117U000103).

The objective of the research was to determine the place of the legal structure of the acquisition of property from court decisions in the modern legal system of Ukraine, taking into account the presence of private (property relations) and public (court participation in the structure of legal relations for the acquisition of property rights) components, as well as the development and formulation on this basis specific proposals to improve national legislation in order to establish effective guarantees to prevent interference with private property and increase the effectiveness of protection of property rights. Achieving this goal has led to the following tasks: identifying grounds of acquisition of property rights from court decisions and distinguish them from similar legal constructions on the dynamics (emergence, change or termination) of property relations; identifying the essence and definition of the characteristics of

legal relations that are about and during the acquisition of property rights; analysis of the state of compliance of the existing mechanism for acquiring the right from court decisions to modern standards in the field of protection of human rights and fundamental freedoms, including property rights; determining the powers of the court to resolve the issue of acquisition of property rights and analyse the state of legal regulation of judicial jurisdiction over such legal relations, problems of law enforcement practice and ways to resolve them; finding out the significance of a court decision as a legal fact of substantive law, its impact on the emergence of property relations; identifying the peculiarities of the acquisition of property rights from court decisions on certain grounds, identify shortcomings in legal regulation and identify ways to resolve conflicts, overcome gaps and inconsistencies in the application of legal norms on the acquisition of property rights on the grounds of court acts.

The dissertation is the first research in legal doctrine of the acquisition of property rights in Ukraine as a special (*sui generis*) complex mechanism for regulating property relations, which has its own characteristics, has signs of anomalies in civil law and is mediated by the court as an atypical subject involved in forming and defining relations of property, governed by the norms of substantive and procedural law.

for the first time:

1) the signs of legal relations have been identified that constitute the acquisition of property rights from court decisions, based on this we formulated definition of the concept of legal relations related to the acquisition of property rights from court decisions, as legal relations arising between participants in legal relations and a court to confirm of legality provided by law (such that does not contradict the general principles of civil-law regulation) and unrecognized aspirations of the person to effectively use property through the exercise of powers of the property owner by granting him or her a subjective right, namely: property rights;

2) it is determined that the acquisition of property rights from court decisions as the primary way to acquire property rights is to decide the legal share of ownership of the most important property (real estate, vehicles and securities), concerns the acquisition of ownership of ownerless real estate (Article 335 of the Civil Code of Ukraine), the acquisition of real estate under the acquisitive prescription (Article 344

of the Civil Code of Ukraine), the acquisition of unauthorized construction (Article 376 of the Civil Code of Ukraine);

3) it is proved that as a result of acquiring the right of ownership from the court decision there is a transition of the person who applied to court from the category of actually illegitimate acquirers of property rights to the category of legal owners with simultaneous transfer of material world objects from the category of property without legal owner, or which is illegal in the category of legal objects of property rights that have a legal owner;

4) it is determined that court decisions on the basis of which the right of ownership of property is acquired are law-making, on the basis of these decisions the interested person for the first time has the right of ownership of property without owner or whose owner has in fact waived the owner's authority over the property;

5) the expediency of establishing a ban on the transfer to communal ownership of ownerless immovable property, which by its properties may be exclusively in state ownership, has been substantiated. Such ownerless immovable property can be transferred by court decision only to state ownership with simultaneous award to the owner of the land plot on which it is located, compensation for lost or limited property rights to such land plot in the amount of the market value of such lost or limited rights;

6) formulation of proposals on the possibility of establishing a rule on the transfer based on the court decision of ownerless immovable property to private ownership to the owner of the land plot on which such object is located, according to the statute of limitations;

the following has been improved:

7) identification of rules for determining and allocating judicial jurisdiction, determining the absence of signs of public law relations in cases of acquisition of property rights from court decisions, because they are characterized by discretion and legal equality of the parties;

8) formulation of proposals to clarify the rules for calculating the statute of limitations if the previous owners of the property were minors and under age persons, for which the statute of limitations can not end earlier than three years after such persons reach adulthood or full civil capacity;

9) defining the rule on the acquisition of ownership of unauthorized construction, which must be completed and can be used in accordance with its intended purpose, as well as understanding violations of building codes, which should be considered significant, making it impossible to acquire property right of unauthorized construction.

the following has been further developed:

10) the concept of conventional protection of property rights by identifying the cases in which state interference is possible in the right of a person to peaceful possession of their property, the admissibility of such interference and the ways to eliminate the identified imbalance between public interests, means used to satisfy them and personal rights peacefully own their property have been suggested;

11) substantiation of the existence of a legitimate aim during the acquisition of property rights from court decisions in cases of possible state interference in the right of others to peacefully own their property, which is the state's control over the use of property in accordance with common interests;

12) the concept of legal interest in civil and commercial proceedings in cases of acquisition of property rights from court decisions, given that a person applies to the court not to protect his or her violated, unrecognized or disputed right, but to exercise such a denied interest in acquisition property rights, which is mediated by the procedural interest in obtaining the relevant court decision;

13) identification of cases of absence of dispute in cases arising from legal relations on the acquisition of property rights from court decisions related to lawsuits, and thus proposals on the feasibility of expanding the categories of cases of separate proceedings and the introduction of separate proceedings in commercial litigation;

14) determination of the content of court decisions that determine the dynamics of property relations, as a result of which the classification of such decisions has been done and the possibility of the existence of court decisions, which are the primary legal documents of acquisition of property rights for the first time, has been determined;

15) proof of the actual establishment in the current legislation of the preemptive right of the owner (user) of the land plot on which the unauthorized construction was

carried out, to the acquisition by him or her of the right of ownership of such property on the basis of court decision.

The practical significance of the results obtained. The provisions, conclusions and proposals formulated in the dissertation can be used:

— *in the scientific-research sphere* — to further study of the structure of acquisition of property right on the basis of court decisions, including the determination of the need to narrow or expand the application of court intervention mechanisms in determining the sustainability of property relations, the development of civil and commercial law to develop special procedural forms of consideration and resolving cases of acquisition of property rights on the basis of court decisions;

— in law-making — in order to improve the norms of national substantive and procedural law on the preconditions and procedure for acquiring property rights from court decisions, which consists in the development of specific proposals for amendments to the Article 335, 344, 376 of the Civil Code of Ukraine, Article 329, 330, 331, 332, 333 of the Civil Procedural Code of Ukraine, the Order of Commissioning of Completed Facilities, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 13, 2011 No. 461, as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 8, 2015 No. 750;

— in law enforcement — the results of the research can help improve the procedural review and application by courts of the provision of current legislation on the grounds and procedure for acquiring property rights on the basis of court decisions;

— in the educational process — in the course of teaching of disciplines “Civil Law”, “Civil Procedural Law”, “Land Law”, “Commercial Procedural Law” elective educational components related to property relations, as well as for the preparation of textbooks, manuals, teaching materials, documents for applicants for higher education and research-pedagogical staff. Some results of the research are used in the educational process of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law.

Key words: property right, court decision, jurisdiction, grounds for initiation of property right, registration of property right, acquisitive prescription, unauthorized construction, ownerless property.

Список наукових праць за темою дисертації

Публікації в наукових фахових виданнях України

1. *Бортник О. Ю.* (2018) Предмет доказування у справах про визнання права власності на безхазяйне нерухоме майно. *Університетські наукові записки*, 2 (66), 81–94.
2. *Бортник О. Ю.* (2019) Набуття права власності на окремі категорії безхазяйних нерухомих речей. *Університетські наукові записки*, 3 (71), 225–237.
3. *Бортник О. Ю.* (2020) Набуття права власності на самочинне будівництво. *Університетські наукові записки*, 3–4 (75–76), 160–168.

Публікації в іноземних періодичних виданнях ЄС

4. *Bortnyk O.* (2020) Court decision as the primary way of acquiring property rights in the legislation of Ukraine. *Visegrad journal on human rights*, 6 (1), 30–34.

Публікації наукових доповідей

5. *Бортник О. Ю.* (2018) До питання набуття права власності на безхазяйне нерухоме майно за набувальною давністю. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжн. наук. конф. «Сімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року) : у 2-х част. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. Частина друга. С. 14–18.
6. *Бортник О. Ю.* (2019) Виконання судових рішень щодо набуття права власності. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А. С. 246–251.
7. *Бортник О. Ю.* (2019) Набуття права власності на підставі рішення суду як спосіб реалізації конституційних цінностей. *Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації* : зб. тез Міжн. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 17 травня 2019 року) : у 2-х част. Хмельницький :

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.
Част. 1. С. 77–81.

8. *Бортник О. Ю.* (2020) Оптимізація процесуальної форми набуття права власності в судовому порядку. *Імплементція міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України* [Електронний ресурс] : зб. матер. III наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 14 травня 2020 р.) / наук. ред. В. І. Бобрик. К. : Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. С. 29–35. (148 с.) 1 електрон. опт. диск (CD-R).
9. *Бортник О. Ю.* (2020). Основания приобретения права собственности в судебном порядке в Украине. *Государство и право во времени и пространстве* : сб. тез. докл. участ. Республ. научн.-практ. конф. с межд. участием студентов, магистрантов, аспирантов / БГЭУ; сост. И. П. Манкевич, Л. А. Березюк, Н. И. Ивуть, О. О. Полещук, Т. М. Пехота. Минск : БГЭУ. С. 248–251.